

JARMILA BEDNAŘÍKOVÁ

ŘÍMANÉ A GERMÁNI V HORNÍM PODUNAJÍ VE SVĚTLE EUGIPPIOVA COMMEMORATORIA

Eugippius, opat kláštera v Lucullanu u Neapole, se podle vlastního vyjádření rozhodl sebrat materiál pro životopis sv. Severina proto, aby budoucím nezůstaly skryty zázračné činy tohoto světce¹ a neměl nijak v úmyslu psát historické dílo.² Jeho spis, vzniklý na počátku 6. stol.^{2a} a týkající se především osudů severní části provincie Norika³ ve 2. polovině století pátého, který zdaleka nebyl pouze zamýšleným materiálem pro další literární zpracování, ale již hotovým hodnotným dílem,⁴ se však i přes svůj převážně hagiografický charakter stal neobyčejně cenným pramenem k událostem doby stěhování národů v horním Podunají po pádu Attilovy říše. Pro toto území a uvedené období je totiž pramenem nejen jediným, ale i důvěryhodným, objektivním a majícím pro historika pozdní antiky vysokou hodnotu.⁵ Informace, které Eugippiovo *Commemoratorium* čili *Vita sancti Severini* obsahuje, jsou o to cennější, že se tento spis týká okrajové oblasti římského impéria.

Pro všechny výše uvedené kvality se Eugippiovým dílem zabývali již

---

¹ Eugippii ep. ad Paschasium 1—2 a Paschasii ep. ad Eugippium 2 (in: R. NOLL, *Eugippius, Das Leben des heiligen Severin*, Berlin 1963, str. 40 a 46.

² R. NOLL, *Frühes Christentum in Österreich*, Wien 1954, str. 53; tentýž, o. c. 1963, str. 26.

^{2a} R. NOLL, o. c. 1963, str. 14.

³ Protože okruh Severinova působení byl ovšem širší, najdeme též informace týkající se provincie Norika mediterranea a provincie Raetie II.

⁴ R. NOLL, o. c. 1963, str. 14; Paschasii ep. ad Eugippium 2—3.

⁵ Viz např.: J. DUMMER, *Eugippius über die Rolle der Kirche in der Übergangsepoche*, *Klio*, Bd. 63, 1981, Heft 2, str. 640; R. HOŠEK—V. SAKAŘ, *Norikum a Pannonie v době římské*, Praha 1975, str. 18 a 23; A. H. M. JONES, *The History of the Later Roman Empire*, vol. 1, Oxford 1964, str. 238; *Lexikon der Antike*, Leipzig 1984, str. 163, s. v. Eugippius; Th. MOMMSEN, *Hermes* č. 32, 1897, str. 454; R. NOLL, o. c. 1954, str. 53n; tentýž, o. c. 1963, str. 25—27; RE, zweite Reihe, Bd. VI, Stuttgart 1909, sl. 990, s. v. Eugippius; W. SEYFARTH, *Römische Geschichte, Kaiserzeit*, Bd. II, Berlin 1974, str. 512; G. SCHREIBER, *Den Funden nach zu schliessen... Österreich in römischen Zeit*, Wien 1960, str. 207.

mnozí badatelé.⁶ Účelem této práce je nastínit, jak pestrý výběr faktů k řešení některých otázek pozdně antické historie tento spis nabízí, a zvláště pak se věnovat jeho přínosu k problematice vztahů mezi římsko-provinciálním obyvatelstvem a Germány, informacím o způsobu života Germánů v horním Podunají, významu díla Vita sancti Severini pro poznání jejich sociální struktury i míry christianizace, a pokusit se také posoudit přínos tohoto spisu k řešení problematiky geneze raného feudalismu.

Římská provincie Noricum byla už dlouho před příchodem mnicha Severina v tíživé politické i hospodářské situaci, jak o tom výmluvně svědčí slova visigótského krále Alaricha, který ji (jak píše historik Zosimos)⁷ na konci prvního desetiletí 5. století charakterizoval jako vystavenou ustavičným nepřátelským vpádům a do státní pokladny odvádějící jen slabý výnos daní.

Noricum bylo územím majícím dostatek lesů, výhodné pastviny pro dobytek, solné a rudné doly pocházející ještě z předřímského období, ale poměrně málo kvalitní orné půdy.⁸ Proto bylo též závislé na dovozu obilí.⁹

Největším vojenským táborem na území severní části této provincie, od dob Diocletianových správních reforem zvané Noricum ripense,¹⁰ bylo Lauriacum (nedaleko dnešního Lorchu), kde měl své sídlo vojenský velitel provincie a legio II Italica.¹¹ Roku 451 byla jižní část Lauriaka zničena (pravděpodobně Huny). V severní části se poté vytvořilo opevněné město, do něhož se obyvatelé z okolí uchýlovali před nebezpečím.¹² Charakteristické pro situaci ve 2. polovině 5. stol. je to, že se ve spisu Vita sancti Severini o vojenské posádce v Lauriaku už vůbec nehovoří. V Severinově době byli římsští vojáci v severním Noriku (ve velmi omezeném počtu) už jen ve Favianis (Mautern) a nedaleko západních hranic Norika ripense sídlila malá posádka v Batavis (Pasov), ležícím v provincii Raetii II.¹³

Po bitvě na řece Nedao¹⁴ se ve východním Dolním Rakousku usadili Rugiové,¹⁵ centrum jejich říše bylo na levém břehu Dunaje, ale moc Rugiů sahala na jihu daleko za Dunaj a na západě až k řece Enži. Jejich říše existovala do r. 488, kdy zanikla po porážkách od Odoakera a jeho

⁶ Viz např. přehled literatury v cit. díle R. NOLLA z roku 1963, str. 36–38; pozn. č. 3 v cit. článku J. DUMMERA, str. 640, tento cit. článek a obě cit. práce R. NOLLA.

⁷ Zosim. V 50.

⁸ F. de MARTINO, *Wirtschaftsgeschichte des Alten Rom*, München 1985, str. 516n; G. SCHREIBER, o. c., str. 17, 18, 21, 25, 27, 28 a 46.

⁹ Vita s. Severini 3.

¹⁰ R. HOŠEK—V. SAKAŘ, o. c., str. 22; G. WINKLER, *Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft*, Wien 1960, str. 103.

¹¹ G. WINKLER, o. c., str. 103 a 137.

¹² G. SCHREIBER, o. c., str. 150n.

¹³ Vita s. Severini 4,2; 20,1.

¹⁴ Podle O. J. MAENCHEN-HELFENA (*Die Welt der Hunnen*, Wien—Köln—Gráz 1978, str. 110—11) šlo pravděpodobně o jeden z přítoků řeky Sávy v oblasti mezi Sávou a jugoslávskou řekou Moravou.

¹⁵ G. GOTTLIEB—W. KUHOFF—B. OVERBECK, *Römerzeit und frühes Christentum in Istrien und Dalmatien, Augsburg 1984*, str. 19.

bratra Onoulfa (Hunwulfa).¹⁶ Sousedy Rugiů v Pannonii byli do r. 472, kdy odsud odešli, Ostrogóti, do jejichž mocenské sféry spadala i značná část Norika mediterranea.¹⁷ Z Vorarlberska (v Raetii) vpadali hluboko do norického území Alamanné.¹⁸ Dalším nebezpečím byli pro obyvatele Norika i Raetie II germánští Herulové a Durynkové.¹⁹

Vita sancti Severini přináší k *vojenské, politické a hospodářské situaci* římských provincií *Norika a Raetie II* početné poznatky a nejisté poměry panující v této oblasti vykresluje velmi plasticky.

Mimo městské hradby tu bylo skutečně nebezpečno. Barbaři odvlékali lidi i dobytek a odvažovali se k loupežným akcím dokonce i v okolí města Favianis, kde byla ještě malá římská posádka pod velením tribuna Mamertina (Vita s. Severini 4,1—4; 10,1). Germánští lupiči zajímali nejenom provinciály, ale i příslušníky jiných germánských kmenů (5,3—4). Přepadení a zabiti byli též vojáci z posádky v Batavis, kteří byli svými druhy vysláni do Itálie pro poslední žold (20,1). Barbaři volně procházeli norickým územím a obírali obyvatelstvo o majetek neuschovaný za hradbami (4,1; 30,1; 30,4). Stejně tak měli volnou cestu Raetií (19,5).²⁰ Venkovské okolí měst bylo pustošeno (25,3) a ani norická a raetská města samotná se útokům barbarů nevyhnula (1,1—3 et 5; 11,1; 17,4; 24,3; 27,1; 28,1; 30,1—4; 31,1), ba vyloupení nebyly ušetřeny ani prostory kláštera ve Favianis (44,1—3), takže se mohlo říci, že obyvatelstvo Norika ripense, které se r. 488 vystěhovalo do Itálie, bylo osvobozeno od každodenního, stále se opakujícího barbarského plenění (44,5).

O hospodářských poměrech římského horního Podunají najdeme v našem prameni pouze nepřímá, ale rovněž cenná svědectví. Důležitá je v tomto směru např. kapitola 3, která svědčí o tom, že Noricum ripense nebylo soběstačné v pěstování obilí. Ve městě Favianis panovala velká nouze, kterou zmírnilo až příplutí člunů s obilím z raetské strany. Snad tu jde o zbytek fungování původní římské státní správy.

Zemědělství v severním Noriku a Raetii II nebylo sice barbarskými vpády zcela narušeno (10,1; 12; 14,3; 18; 22,4; 40,5), ale zároveň se z našeho pramene dovidáme, jak nebezpečné bylo zdržovat se v té době mimo hradby měst (4,1; 10; 20; 25,3; 30,1; 30,4; 37), což jistě rolníkům v obdělávání jejich polí bránilo. Zásobování organizované státem už nefungovalo ani pro vojenské posádky (20,1) a dovoz základních potravin pro obyvatelstvo značně vázl (28,2). Proto Římané měli velký zájem na získání povolení k obchodu s Germány (22,2), kteří na levém břehu Dunaje konali pravidelné týdenní trhy (6,4; 9,1). Tento zájem a možnost Římanů germánské trhy navštěvovat (srov. 9,1) je náznakem počátků hospodářského splývání provinciálního obyvatelstva s Germány.

Nedostatek životních potřeb doléhal ovšem i na germánské kmeny.

¹⁶ R. NOLL, o. c. 1963, str. 124, vysvětlivky ke kapitole 5,1 a ibid., 143, vysvětlivky ke kapitole 44,4; tentýž o. c. 1954, str. 67.

¹⁷ R. NOLL, o. c. 1963, str. 124n, vysvětlivky ke kapitolám 5,1 a 5,2; ibid., str. 132, vysvětlivky ke kapitole 17,4; G. GOTTLIEB—W. KUHOFF—B. OVERBECK, o. c., str. 20.

¹⁸ R. NOLL, o. c. 1954, str. 51.

¹⁹ Vita s. Severini 24,3; 27,3; 31,4.

²⁰ Srov. R. NOLL, o. c. 1963, str. 133, vysvětlivky ke kapitole 19,5.

Naznačují to dvě Eugippiovy zmínky o tom, že se Germáni zmocnili anebo chtěli zmocnit dokonce i šatstva shromážděného z iniciativy církve pro chudé a zajatce (17,4 — Ostrogóti; 44,1 — Rugiové; dále srov. také zmínku v kapitole 42,1, kde se píše o Severinově napomenutí Ferderucha, bratra krále Rugiů, aby se mj. nedotkl majetku chudých a zajatců).

Velmi důležité informace najdeme v Eugippiově *Commemoratoriu* také k úloze církevní správy v *Noriku a provincii Raetii II*. O významu těchto informací svědčí i pozornost, jež byla badateli po této stránce Eugippiovu dílu věnována.²¹

Severinova péče o obyvatelstvo Norika a Raetie nebyla v přechodném období mezi antikou a feudalismem ojedinělým jevem. Církev se rychle přizpůsobovala změněné situaci a její činitelé se už nevyhýbali výkonu politických funkcí. Významnou roli v zásobování obyvatel a v organizaci života v provinciích měli např. biskupové Caesarius z Arles, Patiens z Lyonu²² a Nicetius z Treviru,²³ jehož villa byla též důležitým zemědělským výrobním centrem,²⁴ představitelé hispánského kléru, kteří po usídlení barbarů na Iberském poloostrově hájili zájmy Hispano-Rimanů,²⁵ presbyter Salvianus z Marseille,²⁶ anebo diákoní, kteří v italských městech organizovali zásobování obilím.²⁷

Důležitá byla i zprostředkující role církve mezi původním římským obyvatelstvem a barbary. Patřila k ní různá diplomatická jednání²⁸ i péče o osvobozování zajatců.²⁹

Ze Severinovy činnosti poznáváme celou pestrou škálu povinností, jež na sebe v neklidné době velkého stěhování národů církevní činitelé mohli vzít. Kromě výše již uvedeného osvobozování zajatců, které církev pak často využívala ve svých službách (9,1; 10,1), sem jako jedna z nejdůležitějších funkcí patřilo opatrování potravin a oděvů chudým a lidem trpícím v zajetí u barbarů. Severinus k tomu využíval tzv. desátku od provinciálního obyvatelstva (17,2; 17,4; 18,1—2). Odvádění desátku bylo sice v církvi obvyklé až od 6. stol., ale tento církevní činitel je dokázal zorganizovat už ve své době.³⁰

Kromě péče o chudé nebo v důsledku situace v horním Podunají hladovějící obyvatelstvo (3,1—3; 12,7; 17; 18,1; 28,2—3; 29,1; 44,1) bral Severinus na sebe též jiné úkoly z oblasti správní, diplomatické i vojenské (1,2—5; 2; 4,1—7; 5; 8,1—4 et 6; 19; 22,2; 24; 25; 27; 28,1; 30; 31;

²¹ Viz např.: J. DUMMER, o. c., str. 639—642; R. GÜNTHER—H. KOPSTEIN a kol., *Die Römer an Rhein und Donau*, Berlin 1985, str. 371 a 385; R. NOLL, o. c. 1954, str. 53, 56—67 a 121 až 123; A. J. PFIFFIG, *Christliches Leben in norischen Österreich zur Zeit des hl. Severin*, in: *Unsere Heimat* 31, 1960, str. 99nn; R. TOMANEK, *Die innerkirchlichen Zustände in Norikum nach der Vita Severini des Eugippius*, in: *Waldemauer Studien* 2, 1908 str. 351nn; J. ZEILLER, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris 1918.

²² R. NOLL, o. c. 1963, str. 131, vysvětlivky ke kapitole 17,1.

²³ Ven. Fort. Carm. XII 21—42.

²⁴ F. de MARTINO, o. c., str. 487.

²⁵ J. M. BLAZQUEZ, *Die Rolle der Kirche in Hispanien in 4. und 5. Jahrhundert*, *Klio*, Bd. 63, 1981, Heft 2, str. 658.

²⁶ R. GÜNTHER—H. KOPSTEIN a kol., o. c., str. 383n.

²⁷ J. DUMMER, o. c., str. 639.

40; 42) a k plnění těchto posláních dokázal zaktivizovat i další příslušníky norické církevní organizace (19,2—5; 24,1; 25,1—2; 30,2).

Kostelů využíval rovněž jako shromaždiště, kde byli obyvatelé varováni před různými nebezpečími a kde jim také byla doporučována opatření proti nim. Někdy šlo o prostředky ryze náboženské (1,2; 1,4), jindy je Severinova pomoc provinciálnímu obyvatelstvu líčena jako zážrak (kapitola 2 — příhoda se zemětřesením), někdy je však Severinus přímo iniciátorem boje obyvatelstva proti barbarům — např. ve Favianis, kde byla možná jeho spolupráce s tribunem Mamertinem, který měl podle Eugippiových slov ještě hrstku ozbrojenců (4,1—4; o stavu bojeschopných mužů ve městech na hornodunajském limitu viz i v kapitole 22,4). K boji dokázal podnítit i obyvatele města Quintanis (Künzing) a Batavis (27,1—2). Opěrnými body církevní správy se stávaly i Severinem nově založené kláštery (4,6; 19,1; 22,1).

Germáni sice plenili norická i raetská území a nezastavili se někdy ani před zavražděním kněze (2,5; 24,3), přesto však měla Severinova diplomatická činnost mnohé úspěchy. Dokázal např. využít strachu krále Rugiů Flaccitheia z Ostrogótů k tomu, aby ho napomenul, že je třeba žít v míru i s nejslabšími (5,1—2) a podobně působil i na jeho nástupce Felethea, Feletheovu manželku Giso (31,3—6; 40,1—3), jeho bratra Ferderucha (42,1—3) i na alamanského krále Gibulda (19,3). Severinovo napomínání barbarských velmožů k laskavému zacházení s provinciálním obyvatelstvem má paralelu v jednání milánského biskupa Ambrosia s markomanskou královnou Frigitil a jejím mužem.³¹ S Ambrosiovou činností byl Eugippius obeznámen (srov. 36,2). Z těchto okolností nemůžeme však vyvozovat, že některá Eugippiova líčení jsou smyšlená. Spíše se tím potvrzuje účinnost diplomatického působení církevních činitelů na germánské velmože.

Zajímavá je z hlediska podobnosti s jiným pramenem i epizoda, která popisuje Severinovo jednání s Feletheovou manželkou Giso, kterou se Severinus snažil přimět, aby propustila zajaté Římany. Giso s ním nejprve jednala zpurně a vyhrazovala si právo na libovolné zacházení se svými otroky. Římské zajatce se rozhodla propustit teprve tehdy, když si barbarští zlatníci, které též přiměla k nucené práci, vynutili svobodu pohrůzkou zabití jejího malého syna (8,2—4). Tato příhoda upomíná na germánskou ságu o kováři Völundovi.³² Myslím, že podobnost Eugippiova líčení a této ságy rovněž nelze pokládat za svědectví proti pravdivosti základních údajů z Eugippiovy 8. kapitoly. Naopak sága o Völundovi může být potvrzením toho, že snad u raných germánských dvorů bylo zvykem využívat nucené práce řemeslníků (z cizího nebo vlastního kme-ne), a to alespoň tehdy, když pracovali s drahými kovy a kameny a mohli

²³ J. M. BLAZQUEZ, o. c., str. 659; R. NOLL, o. c. 1954, str. 48.

²⁹ Ve spise Vita s. Severini viz k tomu 8,2 et 4; 9,1; 10; 19,3—5, srov. též R. NOLL, o. c. 1963, str. 126; vysvětlivky ke kapitole 9,1; R. GÜNTHER—H. KOPSTEIN a kol., o. c., str. 447—448.

³⁰ R. NOLL, o. c. 1963, str. 131, vysvětlivky ke kapitole 17,2.

³¹ R. NOLL, o. c. 1954, str. 48.

³² E. Walter, Edda, Praha 1942, str. 13—19.

mít vědomost o královském pokladu, kterému byla v 5. stol. přikládána skutečně velká důležitost.³³

Ve své politické prozíravosti si Severinus byl vědom, že města na raetském a norickém limitu, ohrožovaná útoky Herulů, Alamannů a Durynků (24,3; 27,1; 27,3), se nemohou již dlouho udržet. Předpověděl opuštění města Batavis v Raetii II (22,2) a navrhl vystěhování lidu z Ioviaka (Schlögen), ležícího jihovýchodně od Batavis v Noriku ripense, jehož obyvatelé ho však neposlechli; město pak bylo zpuštěno vpádem Herulů, kteří mnohé z Římanů odvěkli do zajetí (24,1—4). Prvním městem, jež Římané vyklidili, bylo pak raetské Quintanis, odkud se odstěhovali do Batavis (27,1). Ani Batavis se však nemohlo již udržet (27,2—3) a obyvatelé obou měst se na Severinovu radu shromáždili v severonorickém Lauriaku (28,1).

Za své v podstatě stálé sídlo si Severinus zvolil Favianis, ležící naproti sídla rugijských králů, neboť dobře chápal, že Rugiové jsou v současné době pro Noricum rip. rozhodující politickou silou.³⁴ Proto také akceptoval požadavek jejich krále Felethea, aby se provinciálové shromáždění v Lauriaku přestěhovali do těch norických měst, která byla Rugiům poplatná. Favianis bylo též jedním z nich (31,1—6). O tom, jak správně Severinus roli Rugiů ocenil, svědčí události po jejich porážce roku 488. Situace provincie Noricum ripense se v té době stala natolik neudržitelná, že Odoaker nařídil vystěhování jejího obyvatelstva do Itálie.³⁵

Úloha Rugiů v životě provincie Noricum ripense nás přivádí k dalším problémům, týkajícím se vztahu *Germánů k domácímu obyvatelstvu Norika a Raetie, způsobu jejich obživy, struktury jejich společnosti, usazování Germánů v provinciálních městech, a také Eugippiova vztahu k barbarům.*

Je pochopitelné, že žádný z germánských kmenů nemohl v době neusedlosti či usedlosti pouze provizorní vytvořit komplexní hospodářství. Důležitým doplňkovým zdrojem obživy byla tedy v tomto období válka a ozbrojená loupež (4,1; 5,3—4; 8,2; 10; 17,4; 19,1—3; 24,3; 25,3; 27,1; 27,3; 30,1; 30,4—5; 31,4). Mnohokrát se také setkáváme s braním zajatců (4,1; 5,3—4; 8,2; 10,1; 19,3—5; 24,2—3; 27,3; 30,5). Protože byl velmi často, jak uvádíme již výše, možný jejich výkup, je Vita sancti Severini též pramenem dokládajícím, že Rugiové (výjimka je v 8,2), Herulové, Alamanné a Durynkové neměli ve 2. polovině 5. stol. žádný velký zájem o získávání a využívaní otroků.

Pouze Rugiové vstoupili s některými obyvateli provincie Noricum ripense do určitého právně hospodářského vztahu — provinciálové z měst, která si Rugiové podrobili, jim museli platit daně (31,1—4).³⁶ Proti loupežím a plenění ze strany Rugiů, kteří si tímto způsobem rovněž

³³ Viz např. Addidamenta ad Prosp. Haun. 566 in: Th. MOMMSEN, Chron. min. I, str. 302; Jord. Get. 216.

³⁴ R. NOLL, o. c. 1954, str. 56n.

³⁵ Ibid., str. 67 a Vita s. Severini 44,5.

³⁶ Srov. také např. situaci v Hispánii (A. R. KORSUNSKIJ, Gotskaja Ispanija, Moskva 1969, str. 14); vystěhování severonorického obyvatelstva, nařizené Odoakerem po porážce Rugiů, mělo též zřejmě za cíl i to, aby noričtí poplatníci nebyli přenecháni jiným Germánům.

doplňovali obživu a příjmy, je ovšem tato poplatnost tak zcela nechráněná (42,1; 44,1—3).

Část Rugiů žila ve městě Comagenis (Tulln) a byla živena na základě jakéhosi — pravděpodobně nedobrovolného — foedu za poskytování vojenské ochrany (1,3—4; 2). Jiný důkaz o usazování Germánů v norických nebo raetských městech v našem prameni nenacházíme.

Poznatky o *stavu germánské společnosti ve 2. polovině 5. stol.*, obsažené ve spisu Vita sancti Severini, se týkají nejvíce Rugiů. Psali jsme už o tom, že výkup zajatců byl v této době běžnou záležitostí, a brání zajatců lze tedy vysvětlit spíše snahou o získání výkupného než otrocké pracovní síly.

Rugijská královna Giso mluví sice (8,2) o zajatých Římanech jako o otrocích Rugiů, s nimiž smí nakládat zcela libovolně, ale není vyloučeno, že tato formulace je jen stylistickou předehrou k následujícímu trestu, jenž z boží vůle pyšnou královnu postihl. Zajatcům totiž zůstával zřejmě majetek (42,1), takže se jejich postavení od klasického otroctví skutečně lišilo.

Obtížně vysvětlitelná je pasáž o barbarských zlatnicích trápených nucenou prací (8,3). Podle toho, že Eugippius píše, že Giso musela vrátit svobodu i těmto sloužícím, když lidi svobodně podrobila otroctví (8,5), se zdá, že mezi těmito zlatníky a svobodnými Římany musel být určitý rozdíl. Nevíme však, zda zlatníci byli otroci z jiného germánského kmene či Rugiové, na něž měla jejich královna podle císařské římské ideologie právo jako na své poddané. Jako *subditi* a *subiecti* jsou ovšem Severinovy výrazy (31,3; 31,5) označování v poměru ke králi Feletheovi i Římané. Jinde (40,2) jsou pod pojmem *subiecti* zahrnuti zřejmě Římané i Rugiové společně. Provinciálové žijící ve městech, která platila Rugiům daň, zůstávali osobně svobodní (srov. 31,4; 31,6) a podle Eugippia byli oddanými spojenci Rugiů (31,6). O skutečné spojenectví ovšem jistě nešlo. Král Rugiů musel totiž tato města považovat v podstatě za svůj majetek, jak o tom svědčí to, že jedno z nich daroval svému bratru Ferderuchovi (42,1). Započaté politické splývání norického obyvatelstva s Rugii bylo přerušeno zničením rugijské říše v r. 488.

O vnitřní diferenciaci společnosti Rugiů se z *Commemoratoria* dovídáme málo. Zřetelně vyvstává jen rozdíl mezi králem a ostatními Rugii.

Eugippius označuje všechny germánské krále, o kterých pojednává, titulem *rex*. V 7. kapitole přináší důkaz, že u Germánů stále ještě existovala královská moc vznikající z přirozené autority (případ Odoakerův). Na druhé straně máme ovšem dosvědčenu královskou dynastií Rugiů (8,1; 44,4). Zajímavá je zmínka o tom, že Ferderuchus, bratr Feletheův, byl zabit Feletheovým synem Frederikem (44,3). Je tedy pravděpodobné, že u Rugiů nebylo ještě zcela ustáleno nástupnictví po otcovské linii, ale královskou moc bylo možno předávat i ze staršího na mladšího bratra. Celkově působí však moc rugijských králů stabilizovaným dojmem. Její vývoj nebyl také přerušen ani v době, kdy Rugiové tvořili součást Attilovy říše.³⁷

³⁷ Jord. Get. 261 a Paul. Diac. Hist Rom. XIV. 2.

Pro příslušníky družin germánských králů neužil Eugippius jednotného označení. Je jím však dosvědčena existence družiny krále Rugiů Felethea (33,1; Eugippius zde užil slov *unus ex optimatibus Felethei regis*, nikoli např. *ex optimatibus Rugorum*), krále Odoakera, jehož provázejí a oslavují jeho *nobiles* (32,2), a zřejmě také alamanského krále Gibulda (19,4 — *internuntius regis*; v tomto případě by mohlo jít i o titul, označující funkci představitele rané, z členů družiny vznikající služebné šlechty).

Pozornosti si zaslouží rovněž pravomoc krále Gibulda nad propouštěním zajatců (19,3—5). Zajatci byli totiž součástí válečné kořisti a např. u Franků se odpor proti pojetí válečné kořisti jako majetku krále projevovat zhruba ve stejné době ještě dost výrazně.³⁸

První křesťané se na území Norika ocitli asi ve 2. polovině 2. stol.³⁹ Na počátku 4. stol. zemřel první zdejší mučedník za víru, sv. Florianus.⁴⁰ V r. 343 jsou biskupové z Norika uváděni v seznamu účastníků koncilu v Serdice (Sofii). Ve 4. stol. tu vznikají i nejstarší raně křesťanské stavby, objevují se první křesťanské náhrobky a začínají útoky proti pohanským chrámům.⁴¹

Vita sancti Severini přináší ke *stavu christianizace Norika, ale i provincie Raetie II* ve 2. polovině 5. stol. cenné podněty. V žádné kapitole se nehovoří o Severinově misionářské činnosti, což je podle R. Nolla důkazem, že oblast, v níž Severinus působil, byla už aspoň tam, kde bylo osídlení koncentrováno, v podstatě christianizována.⁴² V kastelu Cucullis se sice vedle křesťanů vyskytovali i pohané (11,2—4), kromě této výjimky se však nikde o pohanství provinciálního obyvatelstva nepíše.

Za charakteristický znak dosti vysokého stupně christianizace uvedené oblasti je možno považovat existenci kostelů a křesťanských obcí též v malých sídlištích (1,1—2 — Asturis; 11,2—3 — Cucullis; 13,1 — Iuvao; 15,1 — Quintanis; 24,2—3 — Ioviaco) i to, že v ní byl zastoupen klérus všech stupňů.⁴³ Vita sancti Severini se zmiňuje o dvou biskupech (21,2; 25,2 až 3; 30,2), jsou dosvědčeni presbyteri (1,2; 11,3; 12,1; 16,1; 16,4—5; 22,3 et 5; 24,2—3), diákoní (11,3; 16,1; 16,4 et 6; 19,3—4), subdiákon (16,6), mluví se také o kostelním zpěvákovi (24,1), o klášterních a kostelních vrátných (10,1; 16,2 et 6; 16,4) a o panně zaslíbené Bohu (16,2—4). Shromáždění věřících, modlitby, pústy a almužny zde byly obvyklou záležitostí (2,1; 3,2—3; 12,2—3; 18,2; 25,2—3), neboť křesťanství proniklo i do nejnižších vrstev (12,4).

Svědectví, která Vita sancti Severini nabízí o *úrovni christianizace Germánů*, nevypovídají jednoznačně. Na jedné straně je tu poslušnost a důvěra, kterou Severinovi projevovat král Rugiů Flaccitheus (5,1; 31,3; 42,2), dogmatická tvrdost rugijské královny Giso a zbožnost jejího manžela (8,1), zbožná úcta a bázeň alamanského krále Gibulda před svatým Severinem (19,1—3), či Eugippiem vysoko ceněná víra mnicha barbar-

³⁸ Greg. Tur. HF II 27.

³⁹ R. NOLL, o. c. 1954, str. 19—22.

⁴⁰ Ibid., str. 25.

⁴¹ Ibid., str. 42—46, 49—51 a 120.

⁴² Ibid., str. 121; srov. tentýž, o. c. 1963, str. 12 a 25n.

⁴³ Srov. R. NOLL, o. c. 1954, str. 56, 59—61 a 121; tentýž, o. c. 1963, str. 25.

ského původu Bonosa (35,1—2). Na druhé straně docházelo však k porušování práva azylu v kostelích, vraždám kněží a loupení předmětů nashromážděných křesťany pro chudé (17,4; 22,5; 24,3). Hrozba božím trestem působila na Germány, dokud Severinus žil (např. 4,4—5; 42, 1—3), po jeho smrti se však Ferderuchus odvážil sáhnout i na posvátné náčiní jeho kláštera (44,1—3).

Přímo v křtitelnici zavraždili presbytera v Batavis blíže neurčení barbari (22,5). Presbytera Maximiana z Ioviaka pověsili na šibenici Herulové (24,3), o jejichž vztahu ke křesťanství ani k Severinovi se z Comemoratoria nic bližšího nedovidáme. Králem Alamannů byl Severinus, jak jsme se zmínili, ctěn (19,1—2), konkrétnější údaje o křesťanství Alamannů z našeho pramene však nezjistíme. Stejně tak zde nemáme zprávy o přímém Severinově styku s Durynkou a Ostrogóty; o úmyslech Ostrogótů byl ovšem informován velmi přesně (srov. 5,2).

Nejvíce se Severinus stýkal s Rugii, jejichž celý kmen si ho prý velmi vážil (6,5). Křesťanství ariánských Rugiů vykazuje podle Eugippiova spisu známky primitivního stavu, kdy sice hluboce působí víra v zázraky, ale věroučný rozdíl mezi arianismem a katolicismem nehraje s výjimkou případu královny Giso⁴⁴ žádnou roli a jejich křesťanství nedokáže Germány zdržet od plnění církevního majetku.

Misionářem mezi Germány v horním Podunají Severinus nebyl.⁴⁵ Projevoval se vůči nim převážně jako diplomat a obhájce zájmů provinciálního obyvatelstva. Jeho věroučná napomínání Germánů mají vždy praktický smysl a nejsou samoučelnými rozhovory o víře.

Co se pak vztahu mezi jednotlivými *barbarskými kmeny* týče, nedošlo naštěstí ve 2. polovině 5. století mezi Germány ohrožujícími Noricum nebo Raetii II k uzavření spojenectví. Obyvatelé Comagenis mohli tedy využít *barbarské posádky* (Rugiů) k ochraně města proti dalším Germánům (1,3—4; 2). Docházelo též k bojům mezi Germány navzájem (5,3—4). Rugiové si chránili své právo na římské „*poddané*“ proti Alamannům a Durynkům (31,4) a báli se Ostrogótů (5,1—2). Říše Rugiů nebyla však zničena Góty, ale Odoakerovými Germány. Část obyvatelstva severního Norika, které už před dalšími útoky barbarů nechránil ani tento germánský kmenový svaz, se poté na Odoakerův příkaz vystěhovala do Itálie (44,5).

Zajímavou otázkou je i *Eugippiův vztah k barbarům*. V pozdní antice začínalo slovo *barbarus* označovat spíše pohana nebo heretika v protikladu k věřícímu katolíkově.⁴⁶ Aurelius Augustinus viděl mezi lidmi rozličných obyčejů, mravů, jazyků, zbraní a oděvů jediný rozdíl pouze v tom, zda patří k obci Boží (civitas Dei) nebo pozemské (civitas terrena).⁴⁷ Úlohu sblížovatelů mezi Římany a barbary sehráli také Paulinus

⁴⁴ Vita s. Severini 8,1. Kromě tohoto místa nenašly žádné věroučné spory v prameni odraz, a protože autor byl proti heretikům zaměřen a nazýval je nepřáteli církve (4,12), lze předpokládat, že v životě Germánů ani Římanů, obývajících oblastí, o nichž se Comemoratorium zmiňuje, neměly tyto spory ve 2. pol. 5. stol. zvláštní význam.

⁴⁵ Srov. R. NOLL, o. c. 1983, str. 26.

⁴⁶ J. BURIAN, Die römische Weltherrschaftsideologie und das spätantike Denken, Klio, Bd. 66, 1984, Heft 2, str. 622.

⁴⁷ Aug. civ. XIV 1.

z Pelly, Paulus Orosius, Salvianus z Massilie (Marseille), Sidonius Apollinaris, Cassiodorus Senator, Řehoř Tourský a Isidor ze Seville.⁴⁸ Nový pohled na barbary se zřetelně projevil i v tom, že různí církevní činitelé začali sepisovat jejich dějiny.⁴⁹ Eugippius patří však spíše k těm, kteří se stavějí k barbarům nepřátelsky a slovo barbaři u něho znamená Neřímány (srov. např. 2; 9,1; 10; 17,2; 40,4; 44,1; 44,5). Přestože jsou obyvatelé provincie Noricum ripense slovy, která Eugippius vkládá do úst samotnému Severinovi, nazýváni *subditi* a *subiecti* rugijského krále (31,3; 31,5), stojí římanství v celém spise proti barbarství ve zřetelném protikladu, ačkoli Vita sancti Severini vznikla v Itálii v době ještě ničím nezkaleného dobrého poměru mezi ostrogótským králem Theoderichem a špičkami římské společnosti.

Uvedeným výčtem nejsou možnosti Eugippiova díla vyčerpány. Najdeme zde např. též doklady pro *přetrvávající revoluční charakter prvotního křesťanství* (3,2; 8,5—6; 17,1—3; 40,2—4; 42,1), pro *vyšší hodnocení víry než lidské činnosti* (5,2; 12,2; 12,4; 12,7; 27,2), pro *vztah křesťanství k práci* (28,3), i pro to, že rok 476 nebyl autorem považován za žádný významný mezník v dějinách římského impéria (7; 32).

Vita sancti Severini je tedy pro historika pozdní antiky pramenem skutečně velkého významu, a to nejen pro množství historických faktů, jež se ze spisu dají získat, ale i proto, že historické události nestály v centru autorova zájmu, a lze tedy předpokládat, že po odstranění prvků ryze legendárních dostaneme takřka nezakreslený obraz života druhé poloviny 5. stol. především v Noriku rip., ale částečně také v Noriku mediterraneu a Raetii II.

Eugippius vycházel při psaní Commemoratoria, jehož dokončení datuje R. Noll do r. 511,⁵⁰ ze vzpomínek starších Severinových mnichů i z toho, co již sám viděl na vlastní oči. Prvně se se společenstvím Severinových mnichů ztotožňuje ve 43. kapitole, v níž popisuje události z 5. a 6. ledna 482, kdy Severinus onemocněl a zemřel. Eugippiovu přítomnost v Severinově blízkosti prozrazují výrazy „nobis vix respondentibus“ a „seniores nostri“ (43,9; srov. též 45,2; 46,1). Byl tedy určitě svědkem události odehrávajících se v Noriku rip. v letech 482 až 488 i vystěhování části jeho obyvatelstva do Itálie. Vzpomínky starších mnichů uvádí jako pramen svého spisu v Ep. ad Paschasium 2, v samotném Commemoratoriu pak uvádí svědky Severinových činů v kapitolách 11,2; 16,6; 19,5; 37,1 a 41,1.

R. Noll píše, že historická věda potvrdila informace Eugippiova díla ve všech podstatných bodech,⁵¹ z našeho rozboru vyplývá, že použitelných faktů je skutečně řada a je tedy možno položit si otázku, jaký je přínos spisu Vita sancti Severini k problematice, která má v historii pozdní antiky dominantní postavení — k otázce *geneze raného feudalismu*.

⁴⁸ R. GÜNTHER—H. KOPSTEIN a kol., o. c., str. 383n a 401; J. M. BLAZQUEZ, o. c., str. 653; J. BURIAN, o. c., str. 622.

⁴⁹ B. WERNER, Zum Problem der Erkenntnis des geschichtlichen Fortschritts in der Epoche des Übergangs von der weströmischen Sklavereigesellschaft zum westeuropäischen Feudalismus, Klio, Bd. 65, 1983, Heft 2, str. 350.

⁵⁰ R. NOLL, o. c. 1963, str. 14 a ibid., H. Vetter, str. 27.

⁵¹ R. NOLL, o. c. 1954, str. 54; tentýž, o. c. 1963, str. 26.

V tomto směru vypovídá náš pramen hlavně o tom, jak složité etnické poměry se ve 2. polovině 5. stol. v horním Podunají vyvinuly, jak docházelo k vyliďňování římských měst a zemědělských provincií trpělo neustálými barbarskými vpády.⁵² Z vojenských posádek římského impéria zde byly už jen ubohé zbytky, o fungování jeho civilní správy vlastně (snad s výjimkou 3,3) v *Commemoratoriu* nečteme nic. Tyto poměry umožňovaly, aby válkou, ozbrojenými loupežemi i vybíráním daní od provinciálního obyvatelstva rostlo bohatství germánských králů a velmožů, upevňovaly se jejich pozice a prohlubovala se i další vnitřní diferenciace germánských společenství.

Uvnitř královského rodu Rugiů se snad začaly vytvářet zárodky lenních vztahů (srov. 42,1) a v rámci mocenské sféry rugijské říše začalo postupné politické splývání germánského a norického obyvatelstva. Zvolna se začínalo vžívat povědomí o rugijských a norických poddaných rugijského krále. Brzké přerušování započatého vývoje však nedovolilo, aby se germánsko-norické společenství upevnilo, k čemuž by jistě bylo zapotřebí i provedení radikálních změn ve vlastnictví půdy, k nimž mohlo v Noriku ripense dojít až po vystěhování části jeho obyvatelstva, jež odsud odešla pod tlakem barbarů. Před rokem 488 tu podle Eugippiova *Commemoratoria* k žádnému dělení půdy mezi obyvateli provincie a Germány nedošlo.

V Eugippiově svědectví o možnosti Římanů navštěvovat germánské trhy a o zájmu provinciálního obyvatelstva na povolení obchodu s Germány je také náznak počínajícího hospodářského splývání etnik žijících v horním Podunají.

Ke sblížení mezi provinciály a Germány přispívala i křesťanská církev, která se při výkonu různých správních, diplomatických a vojenských funkcí stále více měnila v důležitý politický faktor.

Především je však *Vita sancti Severini* obrazem destrukce římské vojenské a politické moci v horním Podunají doby velkého stěhování národů, obrazem rozložení a narušení dřívějších hospodářských svazků i běžného chodu hospodářství v této oblasti, tedy svědectvím vývoje, jenž sám o sobě raně feudální struktury a instituce sice nevytvářel, ale uvolnil pro vývoj raného feudalismu prostor.

DIE RÖMER UND DIE GERMANEN IM OBEREN DONAUGEBIET IM LICHT DES COMMÉMORATORIUMS DES EUGIPPIUS

Die Schrift des Eugippius *Commemoratorium* oder *Vita sancti Severini* bringt eine Reihe von bedeutungsvollen Informationen über die Entwicklung des oberen Donaugebietes in der zweiten Hälfte des 5. Jh. Im Mittelpunkt des Interesses unseres

⁵² Některé villy velkých vlastníků v Noriku však období germánských vpádů pře-trvaly, podobně jako např. mnohé villy v Hispánii (viz F. de MARTINO, o. c., str. 517, 495 a 497).

Artikels steht vor allem der Beitrag dieser Schrift zur Frage der Koexistenz der Provinzialbevölkerung und der Germanen und zur Erkenntnis der Struktur der germanischen Gesellschaft in der betreffenden Zeitperiode.

Aus den Informationen von Eugippius geht hervor, dass von den Germanen, die im *Commemoratorium* erwähnt sind, nur die Rugier eine gewisse rechtswirtschaftliche Beziehung zur Provinzialbevölkerung (in Noricum ripense) aufnahmen, denen die Einwohner der unterworfenen norischen Städte steuerpflichtig waren. Im Falle der sonstigen Germanen (Alamannen, Thüringer, Heruler und Ostgoten) lesen wir nur über Kriegsaktionen, Plünderungen oder bewaffneten Raub auf dem Gebiete der Provinz Noricum oder Rätien. Mit den ähnlichen Mitteln ergänzten allerdings ihre Einnahmen auch die Rugier. Die Alamannen, Thüringer, Rugier und Heruler nahmen oft auch Gefangene, nicht selten wurden aber diese für Lösegeld freigelassen, woraus folgt, dass die Angehörigen der genannten Stämme in der 2. Hälfte des 5. Jh. an der Erwerbung und Ausbeutung der Sklaven nicht allzusehr interessiert waren.

Im Rahmen der Machtsphäre des rugischen Reiches hat eine allmähliche Verschmelzung der provinzialen und der germanischen Bevölkerung begonnen. Sowohl die Römer als auch die Rugier wurden als *subditi* und *subiecti* des rugischen Königs bezeichnet. Dieser Prozess wurde aber durch eine militärische Niederlage der Rugier im Jahre 488 unterbrochen.

Das Zeugnis des Eugippius über die Möglichkeit der Römer germanische Märkte zu besuchen und über das Interesse der Provinzialbevölkerung an der Handelsbewilligung mit den Germanen birgt wieder eine Andeutung der beginnenden wirtschaftlichen Verschmelzung der im oberen Donaugebiet lebenden Ethniken.

Bei den Rugiern bezeugt Eugippius eine königliche Dynastie, in welcher allerdings offensichtlich die Nachfolgerschaft in der väterlichen Linie noch nicht stabilisiert wurde. Im Rahmen des königlichen Geschlechts bildeten sich hier vielleicht schon die Keime der Lehensbeziehungen.

Eine bedeutende Rolle in der Annäherung zwischen der Provinzialbevölkerung und den Germanen spielte die Kirche, die bei der Erfüllung verschiedener Funktionen in der Staats- und Militärverwaltung allmählich mehr und mehr zu einem wichtigen politischen Faktor wurde.

Hauptsächlich spiegelt aber *Vita sancti Severini* die Zerstörung der römischen militärischen und politischen Macht im oberen Donaugebiet und die Unterbrechung der ursprünglichen wirtschaftlichen Verhältnisse in den ehemaligen Provinzen wider, d. h. die Entwicklungsphase, die von sich selbst zwar die frühfeudalen Strukturen und Institutionen nicht schuf, wohl aber den Raum für die Entwicklung des Frühfeudalismus freigab.